

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн
СОНГУУЛЬ
2021

СОНГОГЧИЙН НОМ

СОНГОГЧИЙН НОМ

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн

СОНГУУЛЬ

2021

АГУУЛГА

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СОНГУУЛЬ, СОНГУУЛИЙН ЭРХ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

1. Сонгууль гэж юу вэ? Яагаад чухал вэ?
2. Сонгох эрх гэж юу вэ?
3. Сонгогдох эрх гэж юу вэ?

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СОНГУУЛЬД ОРОЛЦОГЧИД

1. Сонгогч, сонгогчийн эрх үүрэг
2. Сонгуулийн байгууллага, түүний бүрэн эрх
3. Улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигч

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. СОНГОГЧ СОНГУУЛЬД ХЭРХЭН ОРОЛЦОХ ВЭ?

1. Сонгогчдын нэрийн жагсаалт гэж юу вэ?
2. Сонгуулийн сурталчилгаа, мөрийн хөтөлбөрийн тухай
3. Сонгуульд хэрхэн мэдлэг, мэдээлэлтэй оролцох вэ?
4. Сонгогч саналаа хэрхэн өгөх вэ?
5. Сонгогч сонгуулийн үйл явцад хэрхэн хариуцлагатай оролцох вэ?

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СОНГУУЛИЙН АВТОМАТЖУУЛСАН СИСТЕМ

1. Сонгуулийн автоматжуулсан системийн талаар
2. Сонгогчийн санал тоолох, сонгуулийн дүн мэдээ гаргах, баталгаажуулах үйл явц

СОНГОГЧИЙН НОМ

Боловсруулсан: Ч.Сосорбарам /Түүхийн ухааны доктор (Ph.D)/
Ч.Энхбат /Философийн ухааны доктор (Ph.D)/
С.Оюунтуяа /Докторант/
Хянасан: Д.Даваа-Очир /Хууль зүйн ухааны доктор (Ph.D)/

Copyright © Монгол Улсын Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021 он

Энэхүү номыг зөвшөөрөлгүйгээр хуулбарлах, хэвлэх, олшруулах, нийгмийн сүлжээнд тараах, электрон мэдээллийн санд оруулах зэргээр ашиглахыг хориглоно.

Хэвлэлийн хуудас: 3.8 х.х
Хэвлэсэн хувь: 70 000 ширхэг

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн
СОНГУУЛЬ
2021

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлийн 9 дэх хэсэгт “Монгол Улсын иргэн нь шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй. Сонгох эрхийг арван найман наснаас эдэлнэ. Сонгогдох насыг төрийн зохих байгууллага, албан тушаалд тавих шаардлагыг харгалзан хуулиар тогтооно.” хэмээн иргэний сонгох, сонгогдох эрхийг баталгаажуулсан байна.

Сонгогч танд хуулиар олгогдсон үндсэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд тус нэмэр болох зорилгоор сонгуулийн тухай ойлголт, зорилго, түүнд оролцохын ач холбогдол болон Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын болон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулиар иргэн улс төрийн амьдралд оролцож төр барих эрхээ өөрийн сонгосон төлөөлөгчөөрөө дамжуулан эдлэх, сонгуульт албан тушаалтныг сонгох сонголтоо хэрхэн хийх, сонгуульд мэдлэг, мэдээлэлтэйгээр хэрхэн оролцох талаар товч ойлголтыг өгөхийг зорилоо. Түүнчлэн манай улсын сонгуулийн санал авах ажиллагаанд ашиглаж байгаа сонгогчийн бүртгэлийн болон санал авах, тоолох төхөөрөмжийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг “Сонгогчийн ном”-д орууллаа.

Сонгогчийн ном нь сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлж, сонгуулийн талаарх ойлголт өгөх, сонгогчдын идэвх оролцоог идэвхжүүлэхэд чиглэж байгаа юм.

Сонгогч Та сонгуулийн талаар мэдээлэлтэй болсноор сонгуульд идэвхтэй оролцож, сонголтоо хийхдээ хариуцлагатай хандана гэдэгт итгэл төгс байна.

СОНГОГЧИЙН БОЛОВСРОЛ, СУРГАЛТЫН ТӨВ

1 НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

СОНГУУЛЬ СОНГУУЛИЙН ЭРХ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

.....

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ.

СОНГУУЛЬ, СОНГУУЛИЙН ЭРХ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

НЭГ. СОНГУУЛЬ ГЭЖ ЮУ ВЭ, ЯАГААД ЧУХАЛ ВЭ?

Үндсэн хууль бол “алганд багтсан” Монгол Улс юм.

Б.Чимид, Монгол Улсын Хөдөлмөрийн баатар,

Ардын багш, Гавъяат хуульч, доктор профессор

Сонгууль үүссэн хийгээд үргэлжилж ирсний уг шалтгаан нь ард түмэн улс орноо өөрсдөө удирдах амин хэрэгцээ мөн бөгөөд хамгийг эзэрхэгч хаант ёсыг халах, ганцаар дарангуйлагчийг хавчин зайлуулах тэмцлийн үр дүн¹ юм. Мөн ард түмэн засгийн эрхээ барих, түүнийгээ төлөөлөх байгууллагаараа уламжлан хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагаас урган гардаг ойлголт юм.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ” гэж заасан байдаг. Тэгэхээр сонгуульд оролцож, саналаа өгнө гэдэг бол төрийн эрх барих эрх, эрх чөлөөгөө эдэлж буй хэрэг байх нь.

Сонгуулийн талаар олон янзын тодорхойлолт байдаг ч хамгийн энгийн ойлголт нь “Сонгуулийн эрх бүхий иргэдийг оролцуулан санал хураалт явуулах замаар улс төрийн шийдвэр гаргах үйл явц” юм. Улс төрийн шинжлэх ухаанд сонгуулийг “ард түмний бүрэн эрхт байдал, олонхын удирдлагын үзэл санааг хэрэгжүүлэгч” талаас нь, харин эрх зүйн шинжлэх ухаанд “Үндсэн хуулиар иргэдэд олгосон сонгох болон сонгогдох эрхийн баталгаа” талаас нь авч үздэг. Аль ч тохиолдолд сонгууль нь ардчиллын гол үнэт зүйл болох бөгөөд чөлөөтэй, шударга, тогтмол явагддаг гэдгээрээ ардчиллын хамгийн чухал хэмжүүр болдог. Монгол Улсын иргэд нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, төлөөллийн байгууллагыг өөрсдөө бүрдүүлж байгаа үндсэн арга нь сонгууль.

Ардчилсан улс орнуудад сонгууль дараах үндсэн шалгууруудыг хангасан байх ёстой² гэж үздэг.

- Сонгуулийн бэлтгэл ажил, санал хураалт, сонгуулийн үр дүн, сонгуулийн дараах бүхий л үйл явц улс төрийн эрх чөлөөт нөхцлөөр хангагдсан байх;

- Сонгуульд саналаа өгч буй сонгогчид чөлөөтэй сонголт хийх боломжоор бүрэн хангагдсан байх;
- Сонгуульд өрсөлдөж буй нам, эвсэл, нэр дэвшигчид засгийн эрхийн төлөө шударгаар, чөлөөтэй, адил тэгш өрсөлдөх боломжоор хангагдсан байх;
- Сонгууль нь тодорхой хугацаанд тогтмол явагддаг, ээлжит байх.

Эдгээр шалгуур нь сонгуульд өрсөлдөж буй оролцогчдын хувьд нэг ижил гараанаас гарч, сонгуулийн кампанит ажил, үйл ажиллагаанд зарцуулах хөрөнгө санхүү, хандивын хэмжээ, мэдээллийн хүртээмж, ухуулга сурталчилгаа хийх, мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах боломжоор адил тэнцүү хангагдах ёстой гэсэн агуулгыг илэрхийлдэг байна.

Үндсэн хуулийн дагуу ээлжит сонгуулийг явуулж, иргэдийн сонгох болон сонгогдох эрхийг эдлүүлэх, ардчиллын үнэт зүйлсийг хамгаалах, төрд итгэх иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлэх, төрийн тогтвортой байдлыг хангах нь зайлшгүй юм. Сонгууль нь засгийн эрх барьж байгаа улс төрийн хүчнийг дүгнэх боломж олгодог тул тогтмол хугацаанд зохион байгуулагдаж байх учиртай.

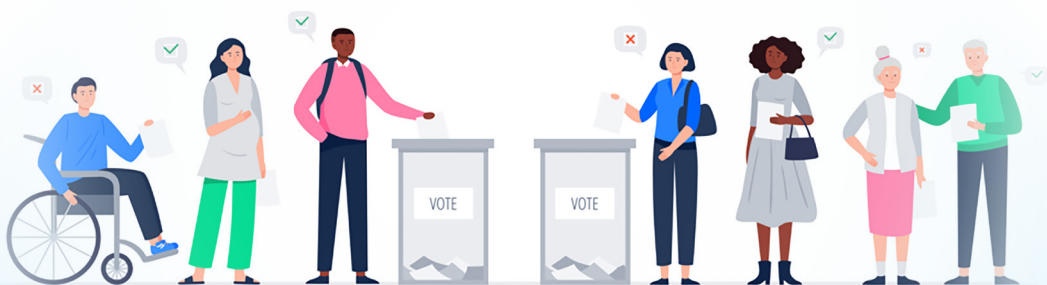
Бидний өдөр тутмын амьдрал эдгээр сонгуулийн үр дүнгээр бий болдог төр засгийн байгууллагууд болон тэдний гаргадаг бодлого, шийдвэрээс ямагт хамааралтай байдаг. Тэгэхээр сонгуульд оролцоно гэдэг нь бид бүхэн өөрсдийн санаа бодол, хүсэл зоригийг төрийн бодлого, шийдвэрт тусгуулах гол алхам бөгөөд өөрсдөдөө ээлтэй ирээдүйг бий болгож, хүсч байгаа сайхан амьдралаа бүтээхийн тулд сонгогч идэвх, оролцоогоо нэмэгдүүлэхээс эхэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, сонгуульд оролцож, саналаа өгөхгүй бол таны хүсэл зориг төрийн бодлого, шийдвэрт тусгалаа олж чадахгүй байх нь.

¹ Сонгуульд суралцахуй. Б.Чимид, 21 дүгээр нүүр, УБ. 2008 он.

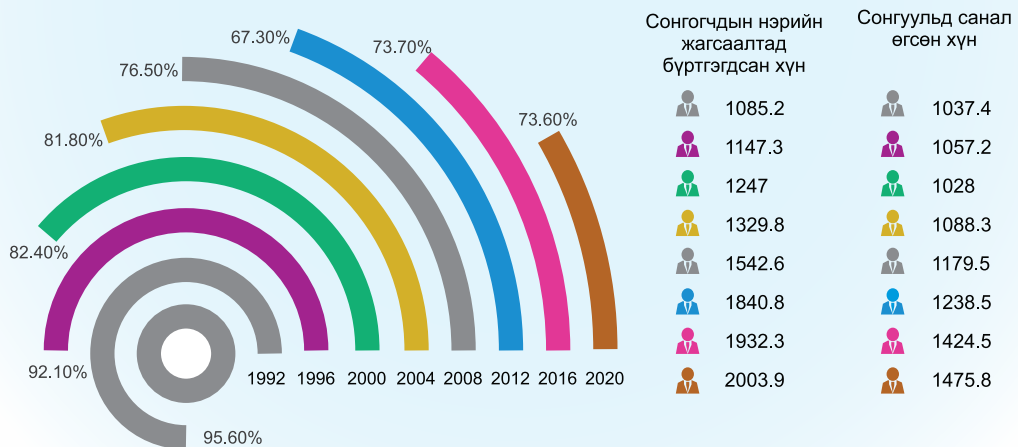
² Сонгогчдын боловсролын гарын авлага. 14-р нүүр, Сонгуулийн ерөнхий хороо, УБ. 2008 он.

Тиймээс сонгуульд оролцож байгаа нам, нэр дэвшигчийн бодлого, мөрийн хөтөлбөрийг судалж, харьцуулж, сонгуулийн үйл явцад идэвхтэй оролцож, саналаа өгөх нь бид өөрсдийнхөө төлөө хийж байгаа хамгийн хариуцлагатай алхмын нэг болно.

Сонгуулийн эрх бүхий Монгол Улсын иргэн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлагдахгүйгээр сонгох эрхтэй³. Сонгогч сонгуульд оролцож, саналаа өгөхдөө “Бид энэ удаагийн сонгуулиар ямар байгууллагыг сонгох гэж байна”, “Тухайн байгууллага нь ямар бүрэн эрх, чиг үүрэгтэй байгууллага вэ” гэдгийг ойлгож, мэдвэл илүү хариуцлагатай сонголт хийж чадна.

УИХ-ын сонгуульд сонгогчдын оролцоо
(мянган хүн, хувь, онуудаар)

³ УИХ-ын сонгуулийн тухай хууль, 5.1 дэх хэсэг

1923

НУТГИЙН АРДЫН
ХУРЛУУД

1924

УЛСЫН ИХ
ХУРАЛ

1990

ЕРӨНХИЙЛӨГЧ

Монгол Улсад сонгох, сонгогдох эрх, сонгож байгуулах ёс, сонгох журмыг тогтоосон түүхтэй.

18-аас
дээш насны

НИЙТ
494.960
ХҮН

ОРОЛЦСОН

98,5%

Улс орон
даяар тусгаар
тогтнолын төлөө
бүх нийтийн
санал асуулгыг
явуулсан.

4251
САНАЛ ХУРААХ
ХЭСЭГТ

ЗӨВШӨӨРСӨН → 494.9 ХҮН
ТАТГАЛЗСАН → 0 ХҮН

ТУСГААР ТОГТНОЛОО БАТЛАН ЗӨВШӨӨРӨВ.

1990 оны
сонгуульд

430 ТОЙРОГТ
2413 НЭР ДЭВШИГЧ
ӨРСӨЛДЖЭЭ

1990 оны
сонгуульд

Санал хураалтад нийт сонгогчдын
98.0 хувь оролцсон нь **чөлөөт**
ардчилсан сонгуулийн хувьд
ХАМГИЙН ӨНДӨР ИРЦ байв.

2020 оны
УИХ-ын сонгуульд

121 Бие даагч
606
151 Эмэгтэй 24.9%
НЭР ДЭВШИГЧ

ХОЁР. СОНГОХ ЭРХ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

“Улс төрийн намууд нэр дэвшүүлнэ гэдэг нь сонгочихлоо, үүрэг хүлээлгэчихлээ, одоо “өрөө нэхэж, ашгаа хүртэнэ” гэсэн үг биш. Харин ард түмнээр сонголт хийлгэх гэж “өрсөлдүүлж” буй хэрэг юм.”

Б.Чимид, Монгол Улсын Хөдөлмөрийн баатар, Ардын багш, Гавъяат хуульч, доктор профессор

Сонгох эрх болон сонгогдох эрхийг хамтад нь сонгуулийн эрх гэж нэрлэдэг. Энэ эрх нь иргэдийн төр засгийн үйл хэрэгт биечлэн оролцох үндэс суурь нь болж өгдөг. Сонгох эрх гэдэг нь төрийн дээд болон орон нутгийн байгууллагад олон нийтийг төлөөлөх, тэдний эрх ашгийг хамгаалж ажиллах хүнийг сонгох үйл явцад иргэд шууд оролцож, саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх боломжоор илэрхийлэгдэнэ.

Сонгуулийн эрхийг хүний суурь эрх болохынх нь хувьд манай улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон үндэсний хууль тогтоомжоор хамгаалдаг.

Тухайлбал,

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал¹:

Хүн бүр улс орноо удирдахад шууд буюу чөлөөтэй сонгосон төлөөлөгчдөөрөө уламжлан оролцох эрхтэй.

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт²:

Сонгуулийн бүх нийтийн тэгш эрхийн үндсэн дээр саналыг нууцаар хурааж, сонгогчид жинхэнэ ёсоор тогтмол явагддаг сонгуульд сонгох буюу сонгогдох эрхтэй.

Монгол Улсын Үндсэн хууль:

Шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй.

Сонгуульд сонгуулийн эрх бүхий иргэн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, хөгжлийн бэрхшээл зэргээс үл хамааран ялгаварлагдахгүйгээр оролцох эрхтэй. Тухайлбал:

Хаана амьдарч, оршин сууж байгаа эсэхээс үл хамааран сонгох эрхтэй байх

Гадаад улсад ажиллаж, амьдарч байгаа Монгол Улсын иргэд Ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцож саналаа өгөх эрхтэй. Харин Улсын Их Хурлын болон аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ын сонгуульд эдгээр иргэд оролцож, саналаа өгөх эрх зүйн үндэс, боломж одоогоор бүрдээгүй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлээс үл хамааран сонгох эрхээ хэрэгжүүлэх боломжтой байх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн саналаа бие даан, чөлөөтэй, нууцаар өгөх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байх ёстой. Харааны бэрхшээлтэй сонгогч саналаа өгөхөд зориулсан саналын хуудсыг унших, саналаа тэмдэглэх тусгай зориулалтын брайль үсэг бүхий хавтас санал авах байранд байх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд зориулсан санал бэлтгэх бүхээгийг тусгайлан тоноглож бэлдэх, санал авах байранд тэргэнцэртэй сонгогч орох боломжтой байх зэрэг санал авах байрны стандарт, саналын хуудасны хүртээмжтэй байдлыг хангадаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль¹-д Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох тухай:

- Бүх шатны сонгуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн саналаа бие даан, чөлөөтэй, нууцаар өгөх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.
- Бүх шатны сонгуульд оролцох нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн сонгуулийн сурталчилгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй сонгогчид хүртээмжтэй байна.

Гэхдээ сонгох эрхэд улс орнууд харилцан адилгүй байдлаар үндэслэл бүхий зарим хязгаарлалтыг тогтоож өгдөг. Эдгээрээс хамгийн түрүүнд насны хязгаарлалтыг дурдаж болно. Манай улсын иргэдийн хувьд 18 насанд хүрч байж, сонгуульд оролцож, саналаа өгөх эрхтэй болдог. Харин эрх зүйн чадамжгүй нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон болон хорих ял эдэлж байгаа иргэн сонгуульд оролцох эрхгүй. Энд дурдсанаас бусад ямар нэгэн хууль бус үндэслэлээр иргэний сонгох эрхийг хязгаарлахыг хуулиар хориглоно.

¹ 1948 онд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас баталсан.

² НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1966 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдрийн 2200А(XXI) тоот тогтоолоор баталсан.

¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйл

Иргэний сонгох эрхийг дараах байдлаар баталгаажуулдаг:

БҮХ НИЙТИЙН БАЙХ ЭРХ:

Иргэд сонгуульд оролцоход ямар нэгэн ялгаваргүйгээр бүгд тэгш эрхтэй оролцохыг ойлгоно.

ШУУД СОНГОХ ЭРХ:

Сонгогч сонгуульд ямар нэгэн төлөөлөлгүйгээр оролцож, саналаа өөрөө гаргаж, оролцох эрх бөгөөд сонгуулийн хууль тогтоомжид зааснаар сонгогч саналаа өөрөө биечлэн гаргах журамтай. Харин эрүүл мэндийн байдал, хөгжлийн бэрхшээл, боловсролын түвшнээс шалтгаалан биечлэн өгөх боломжгүй бол өөрийн итгэмжилсэн хүний туслалцаа авч саналаа өгөхийг хуулиар зөвшөөрдөг.

САНАЛАА ЧӨЛӨӨТЭЙ ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ:

Сонгогч ямар нэг дарамт шахалт, сүрдүүлэг, хөндлөнгийн нөлөөлөлгүйгээр, хуульд заасан хэлбэрээр сонгуульд оролцох, эс оролцохоо шийдэх, сонгуулийн үр дүнгээс шалтгаалан аливаа төрлийн шийтгэл, дарамтаас айж эмээхгүйгээр саналаа өгөхийг ойлгоно.

САНАЛАА НУУЦААР ГАРГАХ ЭРХ:

Сонгох эрхийн язгуур зарчим бөгөөд ямар ч байдлаар хязгаарлагдах ёсгүй. Сонгогч ямар нэг айдас дарамт шахалтгүйгээр саналаа нууцаар илэрхийлэх боломжоор хангах үүргийг төрийн байгууллага хүлээдэг.

Эдгээрээс гадна бас нэгэн чухал зарчим бол сонгуулийн тэгш эрхийн тухай ойлголт. Хэдийгээр манай улсын сонгуулийн хууль тогтоомжид сонгуулийн тэгш эрхийн зарчмыг тусгаагүй ч сонгогч бүр адил тооны санал өгөх, санал бүрийн хувийн жин адил байх, нөгөө талаас сонгогдсон хүмүүс адил тооны сонгогчийг төлөөлж байх, сонгуулийн үйл явцад оролцогч талууд адил тэгш боломжоор хангагдах тухай асуудлыг зайлшгүй анхаарах ёстой.

2012 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдөр анх удаа гадаад улсад оршин сууж буй сонгогчдын саналыг авсан бөгөөд **2779²** сонгогч саналаа өгчээ.

2019 оны байдлаар **95469³** хөгжлийн бэрхшээлтэй сонгогч байна. Энэ нь нийт сонгогчдын 4 орчим хувийг эзэлдэг.

² Сонгуулийн ерөнхий хороо, Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн дүн (1992-2012), Улаанбаатар хот. 2012 он, 226 дугаар нүүр

³ <http://www.rilsp.gov.mn/upload/attach.pdf>

ГУРАВ. СОНГОГДОХ ЭРХ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

*Сонгогдсон албан тушаалтны тайланг хэлэлцэх,
тэднийг сонгох нь маш чухал ажил.*

*Аристотель (М.Э.Ө.384-322)
Эртний Грекийн философич*

Сонгуульд улс төрийн нам өөрийн гишүүд, дэмжигчдийнхээ дундаас нэр дэвшүүлж оролцдог бол иргэн хүн ч гэсэн хуульд заасан болзол, шаардлагыг хангавал Ерөнхийлөгчийн сонгуулиас бусад сонгуульд бие даан нэрээ дэвшүүлж болдог. Эдгээр оролцогчдын дундаас сонгогч өөрийн дэмжиж буй нам, эвслээс нэр дэвшигч, аль эсвэл бие даан нэр дэвшигчдийн төлөө саналаа өгдөг.

Сонгогдох эрх нь төрийн зохих байгууллага, тодорхой албан тушаалд олон нийтийн итгэл найдварыг хүлээх үндсэн дээр сонгогдох, уг албан тушаалаар хүлээсэн үүргээ хуульд заасан хугацаанд гүйцэтгэн биелүүлэх боломжоор илэрдэг. Гэхдээ сонгогдох эрх нь иргэний хувьд сонгох эрхийн нэгэн адил зөвхөн насны хязгаарлалттай байх боловч тухайн байгууллага, албан тушаалд сонгогдож, эрх үүргийг нь биелүүлэхэд зохих дадлага, туршлага, боловсрол, мэдлэг чадвар, арга барил зайлшгүй хэрэгтэй байдаг. Сонгогдох эрхийг сонгуулийн хууль тогтоомжид дараах байдлаар зохицуулсан байна.

Монгол Улсын Үндсэн хууль:

- Сонгогдох насыг төрийн зохих байгууллага, албан тушаалд тавих шаардлагыг харгалзан хуулиар тогтооно.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хууль:

- 50 нас хүрсэн**, сүүлийн 5-аас доошгүй жил эх орондоо байнга оршин суусан, Монгол Улсын Үндсэн хууль болон энэ хуульд заасны дагуу Монгол Улсын уугуул иргэн Ерөнхийлөгчөөр **сонгогдох эрхтэй**.

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль:

- 25 насанд хүрсэн**, сонгуулийн эрх бүхий, энэ хуульд заасан шаардлагыг хангасан Монгол Улсын иргэн Улсын Их Хурлын гишүүнээр **сонгогдох эрхтэй**.

Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль:

- 18 нас хүрсэн**, ээлжит сонгуулийн жилийн 02 дугаар сарын 15-ны өдрөөс өмнө тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүрэгт шилжин суурьшиж, байнга оршин суугчаар бүртгүүлсэн, сонгуулийн эрх бүхий, энэ хуульд заасан бусад шаардлагыг хангасан иргэн тухайн шатны Хурлын Төлөөлөгчөөр **сонгогдох эрхтэй**.

Сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэхэд үндэслэл бүхий зарим хязгаарлалт тавигддаг. Тухайлбал, бүхий л сонгуульд нэр дэвшигч нь хууль тогтоомжоор дараах шаардлагыг хангасан байх ёстой. Үүнд,

- Банк, бусад хуулийн этгээд, иргэнд шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон төлбөл зохих зээл, барьцаа, батлан даалтын өр төлбөргүй байх;
- Татварын хугацаа хэтэрсэн өр төлбөргүй байх, аль нэг компанийн 51, түүнээс дээш хувийн хувьцаа эзэмшдэг бол тухайн компани нь албан татварын хугацаа хэтэрсэн өргүй байх;
- Гэмт хэрэг үйлдэж, шүүхийн хүчин төгөлдөр шийтгэх тогтоолоор ял эдэлж байгаа хүн нэр дэвшихийг хориглох;
- Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн нь шүүхээр тогтоогдсон бол нэр дэвшихийг хориглох.

Эдгээр нийтлэг шаардлагаас гадна тухайн сонгууль бүрийн онцлогийг тусгасан тусгай шаардлагууд сонгогдох эрхэд тавигддаг. Тухайлбал,

- нэр дэвшин өрсөлдөх тохиолдолд эрхэлж буй ажил албан тушаалаасаа чөлөөлөгдөх;
- сэтгэцийн эмгэггүй байх;
- тухайн орон нутагтаа байнгын оршин суугч байх;
- зөвхөн Улсын Их Хуралд суудалтай нам нэр дэвшүүлэх эрхтэй байх гэх мэт.

Бие даан нэрээ дэвшүүлэх тохиолдолд нэр дэвших гэж буй тойргийнхоо тодорхой тооны сонгогчдын дэмжлэг авдаг. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын гишүүнд бие даан нэрээ дэвшүүлэх бол сонгуулийн тойргийнхоо 801¹, орон нутгийн сонгуульд нэр дэвших бол нийслэлийн Хурлын сонгуульд 501, аймаг, дүүргийн хувьд 201, суманд 51-ээс доошгүй сонгогчдын гарын үсгийг зуруулан² дэмжлэг авдаг. Ийнхүү дэмжиж гарын үсэг зурж байгаа нь зөвхөн сонгуульд нэр дэвших боломжийг тухайн хүнд өгч байгаа хэрэг.

Сонгогдох эрхийн хувьд бас нэг чухал зүйл нь нэр дэвшигчдийн хүйсийн тэнцвэртэй байдал юм. Хүйсийн тэнцвэртэй байдлыг хангахын тулд зарим сонгуульд тодорхой квот тогтоож өгдөг. Улсын Их Хурлын сонгууль болон Орон нутгийн Хурлын сонгуульд нам, эвслээс нэр дэвшигчийн 20-иос доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийн нэр дэвшигч байна гэж заасан байдаг ч эмэгтэйчүүдийн шийдвэр гаргах түвшин дэх оролцоо сул хэвээр байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сонгогдох эрхийн асуудлыг холбогдох хууль тогтоомжоор баталгаажуулдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль³-д Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох тухай:

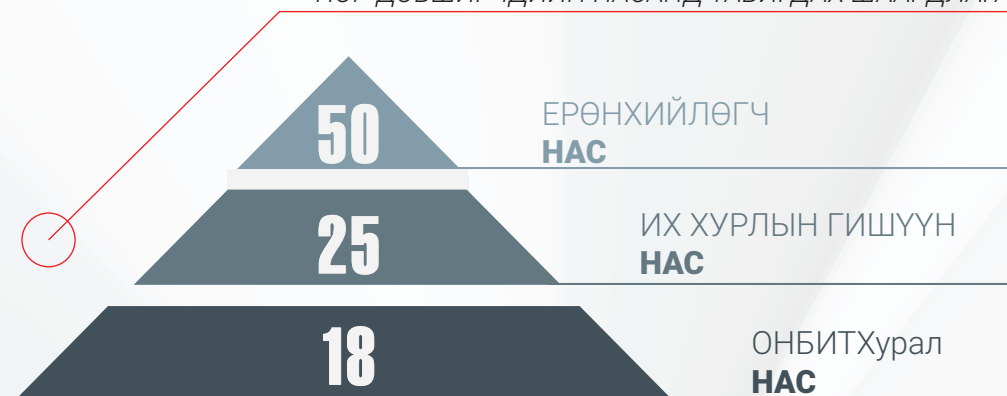
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бүх шатны сонгуульд нэр дэвших, сонгогдох, төрийн аливаа албанд томилогдон ажиллахад нь улс төрийн нам, эвсэл, төрийн байгууллагууд дэмжих үүрэгтэй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг сонгогдох эрхээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх талаар улс төрийн нам, эвслүүд бодлого, мөрийн хөтөлбөртөө тусгана.

¹ Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.2 дахь хэсэг

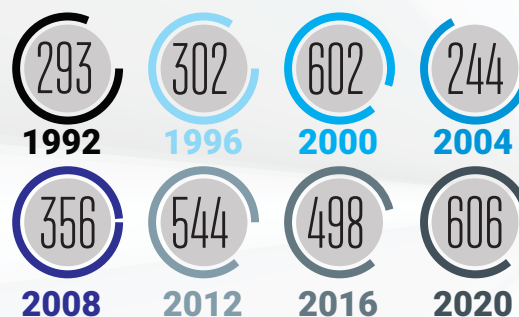
² Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.2 дахь хэсэг

³ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйл

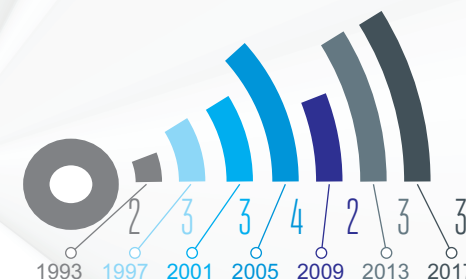
НЭР ДЭВШИГЧДИЙН НАСАНД ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

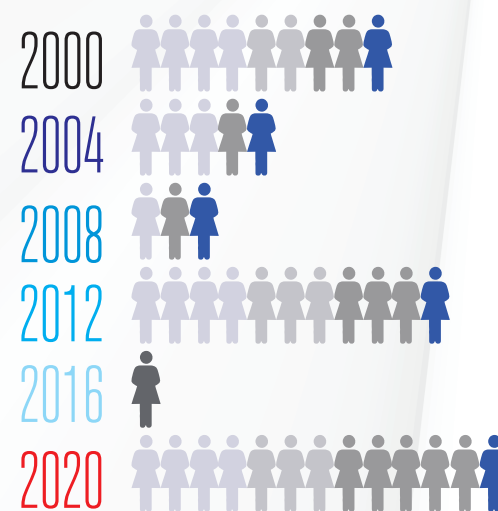
УИХ-д НИЙТ 606 НЭР ДЭВШИГЧ ӨРСӨЛДСӨН БАЙНА.

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН СОНГУУЛЬД 18 НЭР ДЭВШИГЧ ӨРСӨЛДСӨН БАЙНА.

УИХ-Д СОНГОГДСОН ЭМЭГТЭЙ ГИШҮҮДИЙН ТОО БАРИМТ

9 нэр дэвшигч өрсөлдсөн
5 нэр дэвшигч өрсөлдсөн
3 нэр дэвшигч өрсөлдсөн
11 нэр дэвшигч өрсөлдсөн
0 нэр дэвшигч өрсөлдсөн
13 нэр дэвшигч өрсөлдсөн